

GREENPEACE

Magazine

Stop de
financiering van
ontbossing



Herfst/winter 2024

In dit nummer



Bosbrand in september 2024 in inheems gebied in de Braziliaanse deelstaat Mato Grosso.

12 KAP DE GELDSTROOM

Greenpeace komt wereldwijd in actie tegen de geldverstrekkers van natuurvernietiging. Hun financiering laat de kettingzagen ronken, en dat moet veranderen.

4 SUCCESSEN VAN 2024

De successen die we dit jaar samen boekten.

8 KNUTSELEN AAN HET KLIMAAT

Geo-engineering is een kostbaar excuus om CO₂ te blijven uitstoten, en brengt de natuur juist in gevaar.

11 DE ENERGIEHONGER VAN AI

Kunstmatige Intelligentie (AI) slurpt enorme hoeveelheden energie en water.

16 GETUIGE OP ZEE

De crew van ons meest ecologische actieschip *Witness* beantwoordt uw vragen.



SIGRID DETERS

Campagneleider Biodiversiteit
redactie@greenpeace.nl

ONZICHTBAAR

Wanneer we aan vervuiling denken, verschijnt al snel het beeld van rokende schoorstenen, een olieachtige plas in de oceaan of een natuurgebied overwoekerd met brandnetels en braamstruiken. Achter veel van dit onheil schuilt een kracht die minder zichtbaar is: geldstromen. Banken en pensioenfondsen pompen miljarden in bedrijven die de natuur vernietigen, zonder dat u en ik dat kunnen waarnemen.

Tot nu toe heeft de financiële sector de vrije hand gekregen als het gaat om natuurverwoesting. Greenpeace-onderzoek toont aan dat Europese banken sinds 2015 honderden miljarden hebben geleend aan bedrijven die actief zijn in sectoren met een groot risico op ontbossing. Ook bedrijven die na 2020 keer op keer betrokken zijn bij ontbossing, kregen miljarden. Deze geldstromen zijn net zo destructief als een lekkende oliepijpleiding of een brandend regenwoud, maar we zien ze niet.

De EU presenteert zich als voorvechter van ambitieuze klimaat- en biodiversiteitsdoelen, maar faalt in het reguleren van deze schadelijke geldstromen. Met uw steun roepen we financiële instellingen en overheden wereldwijd ter verantwoording (zie pagina's 12 t/m 15). Als we de klimaatcrisis serieus willen nemen, moeten we erkennen dat natuurvernietiging niet alleen plaatsvindt in de natuur, maar ook in de directiekamers van onze financiële instellingen.

Doe mee!

KLIMAATZAAK VAN START



Judmar Emerenciana, een van de eisers op Bonaire.

De rechtszaak die acht inwoners van Bonaire met Greenpeace Nederland startten tegen de Nederlandse staat gaat door! Eind september oordeelde de rechtbank in Den Haag dat Greenpeace ontvankelijk is en met deze zaak mag opkomen voor

het algemeen belang van Bonaire. De inwoners eisen dat de staat hen beschermt tegen klimaatverandering en zijn uitstoot van broeikasgassen sneller terugdringt. De eerste zitting volgt in het nieuwe jaar. We houden u natuurlijk op de hoogte.

Wilt u de klimaatzaak steunen?

U kunt nog steeds medestander worden door uw handtekening te zetten. Zo tonen we straks in de rechtszaal aan dat onze eisen op veel steun in de maatschappij kunnen rekenen. Soms is een handtekening precies wat we nodig hebben om voor verandering te zorgen: act.greenpeace.nl/bonaire-gpm

EEN LEEFBARE WERELD NALATEN

Wilt u meer weten over nalaten aan Greenpeace? Vraag dan vrijblijvend de gratis brochure aan. Hierin vindt u tips over het opstellen van een testament en persoonlijke verhalen van mensen die hun ideale laten voortleven.

U kunt de QR-code scannen of de antwoordkaart die u heeft ontvangen bij dit magazine invullen en terugsturen.

Weggeef actie

Win twee kaarten voor het toneelstuk Waterlanders! We mogen drie setjes weggeven voor dit messcherpe polderdrama over oprukkend water. **Stuur uiterlijk 8 december** een e-mail naar redactie@greenpeace.nl en geef daarin twee namen door én uw voorkeur voor een speeldatum in december. Op act.greenpeace.nl/waterlanders vindt u alle data.



VERRAS UW FAMILIE EN VRIENDEN MET NIKS

Overweeg dit jaar tijdens Sinterklaas en de feestdagen eens geen cadeaus te geven. Door NIKS te geven, helpt u de druk op onze overbelaste planeet te verlichten en beschermt u de natuur.

Ga snel naar act.greenpeace.nl/niks-gpm en bestel NIKS op groeipapier.



EEN DUIK IN UW SUCCESSEN

DOOR ZINZI VAN DER AAR

Hoe onmisbaar uw steun is voor onze strijd voor de natuur en het klimaat, zien we opnieuw in **de successen die we samen boekten in 2024**. Dankzij u wonnen we rechtszaken, stopten we olie- en gasprojecten en konden we grote stukken regenwoud beschermen. En nog veel meer...

© Gosette Lubondo / Greenpeace



BOSSEN BESCHERMEN

De landrechten van vierduizend inheemse Papoea's zijn na een lange strijd in samenwerking met Greenpeace eindelijk wettelijk vastgelegd. Met deze officiële erkenning in de hand kunnen de Knasaimos de houtkapbedrijven, die al actief waren in hun regenwoud, effectief de deur wijzen. Daarmee is een stuk tropisch bos van 97.411 hectare

in Zuidwest-Papoea beschermd, een gebied bijna zo groot als de Flevopolder!

Een soortgelijk succes boekten de Munduruku in het Amazonegebied. Ook hun land werd officieel afgebakend na een lange strijd die wij al sinds 2013 samen met hen voeren. En ook hier kunnen de natuurvernietigers niet meer om de Munduruku heen: op hun land stond een gigantisch infrastructuurproject gepland. Dat gaat met dit besluit niet meer door.

Het Braziliaanse Openbaar Ministerie heeft acht banken aangeraden onmiddellijk de leningen te annuleren die zij verstrekken aan boerenbedrijven op inheems grondgebied en in beschermde

gebieden. Dit besluit kwam na een rapport van Greenpeace Brazilië over de banden tussen financiële instellingen en grote boeren die illegale ontbossing aanjagen, land inpikken van inheemse volken en sociale en milieuwetten overtreden. Als de banken hier binnen dertig dagen geen gehoor aan geven, kunnen de aanklagers juridische vervolgstappen nemen.

Woolworths, een van de grootste supermarktketens in Australië en een belangrijke afnemer van Australisch rundvlees, beloofde na druk van Greenpeace-supporters om vanaf 2025 alleen nog ontbossingsvrije producten te verkopen.

© Solvin Zankl / Greenpeace



OCEANEN BESCHERMEN

Na onze volhardende acties op de Noordzee staan de boorplannen van olie- en gasbedrijf ONE-Dyas bij Schiermonikoog op losse schroeven (zie pagina's 6 en 7).

Wat vissersboten op zee doen, ziet niemand. Daarom oefent Greenpeace in Aotearoa (Nieuw-Zeeland) al jaren druk uit om camera's aan boord te verplichten. In september besloot de regering om alle kustvissersboten van camera's te voorzien. Dit laat de impact van commerciële visserij op de oceaan zien. Dat wordt bewezen door de resultaten van de eerste camera's die op 127 boten werden geplaatst: het aantal meldingen van gevangen dolfijnen was zeven keer zo hoog als voorheen en dat van dode albatrossen 3,5 keer.

Ook in Senegal eiste Greenpeace samen met lokale vissers meer transparantie om de plundering door internationale trawlers tegen te gaan. In mei gaven de autoriteiten gehoor aan onze vraag om publicatie van de lijst met schepen die in Senegals territoriale wateren mogen vissen, waarna we schepen ontdekten die de Senegalese vlag mogelijk onterecht voeren. De overheid besloot toen deze onregelmatigheden direct te onderzoeken.

© Marten van Dijk / Greenpeace



KLIMAATCRISIS AANPAKKEN

De campagne van omwonenden en Greenpeace tegen de ziekmakende vervuiling door Tata Steel werpt zijn vruchten af. De Tweede Kamer eist dat gezondheid een volwaardige plek krijgt in de onderhandelingen die de regering voert met de staalfabriek. Ook wil een Kamermeerderheid dat de gezondheidseffecten van Tata's vervuiling onafhankelijk gemeten worden en niet door het bedrijf zelf.

Na ruim een jaar campagnevoeren door Greenpeace België en bondgenoten, besloot de Europese Unie eindelijk dat haar havens niet langer gebruikt mogen worden voor de overslag van vloeibaar gas (LNG) uit Rusland. Hiermee pakt Europa een directe geldstroom aan voor Poetins invasie van Oekraïne.

In China krijgen producten en diensten die alleen CO₂ compenseren (via vaak onzekere projecten als boomaanplant) niet meer het certificaat 'CO₂-neutraal'. Een grote overwinning voor de campagne tegen schijnoplossingen (False Solutions) van Greenpeace in Azië.

De KlimaSeniorinnen wonnen de eerste klimaatzaak die voor het Europese Hof voor de Rechten van de Mens kwam. De actiegroep, die wordt ondersteund door

Greenpeace, claimde met succes dat de Zwitserse overheid te weinig doet om haar (oudere) burgers te beschermen tegen de gevolgen van de klimaatcrisis, zoals hittestress.

In Noorwegen wonnen we een zaak tegen de staat, waardoor de vergunning voor drie olie- en gasvelden in de Noordzee ongeldig is verklaard. Dankzij dit vonnis blijven miljoenen vaten olie in de grond.

© Axel Kirchhof / Greenpeace



BIODIVERSITEIT BEHOUDEN

Dankzij massale publieke steun en (Greenpeace-)campagnes stemden EU-lidstaten in met de natuurherstelwet, de belangrijkste milieuwetgeving in Europa in decennia. Tegen 2040 moet 60% van bepaalde Europese habitats worden hersteld, en tegen 2050 zelfs 90%.

De natuurzaak van Greenpeace tegen de Nederlandse staat komt nog voor de rechter, maar lag deze zomer al op de formatietafel. De formerende partijen hielden er toen al ernstig rekening mee dat na onze rechtszaak (zie ook pagina 18) de stikstofuitstoot sneller omlaag moet. ■

60 UUR ACTIE OP ZEE

Twee en een halve dag kwamen we deze zomer onafgebroken in actie tegen nieuwe gaswinning in de Noordzee. Niet veel later schrapte een Duitse rechtbank de vergunning voor een stroomkabel, waardoor het Nederlandse bedrijf ONE-Dyas een nieuw boorplatform voorlopig niet van elektriciteit kan voorzien.

© Gregor Fischer / Greenpeace



© Chris Grodzki / Greenpeace

GEEN NIEUW GAS

Boren naar nieuw gas houdt ons nog jarenlang afhankelijk van fossiele brandstoffen en verergert de klimaatcrisis. Greenpeace roept de Europese Unie op alle nieuwe fossiele brandstofprojecten te verbieden en te kiezen voor echte oplossingen.



© Jan Leya / Greenpeace

RIJKE BIODIVERSITEIT

Greenpeace ontdekte tijdens duikexpedities bij het Duitse Waddeneiland Borkum op nog geen 20 meter van de geplande stroomkabel opnieuw waardevolle rotsstructuren en zeldzame flora en fauna, zoals deze grondel.

KNUTSELEN AAN HET KLIMAAT

Nu de wereld afstevent op een ongeken­de klimaatcrisis, klinkt steeds vaker de roep om technologische ‘oplossingen’. Maar deze geo-engineering is een kostbaar excuus om gewoon CO₂ te blijven uitstoten en brengt de natuur juist in gevaar.

DOOR JACQUELINE SCHUILING

Wolken witter maken, de oceaan vol ijzer pompen, vulkaanuitbarstingen nabootsen of CO₂ uit de lucht plukken. Wetenschappers experimenteren steeds vaker met dit soort *techno-fixes* van het klimaatprobleem, niet zelden op initiatief van overheden en bedrijven. Ze zijn soms absurd, vrijwel altijd kostbaar en onhaalbaar op de schaal die nodig is. ‘Erger nog, ze grijpen in op natuurlijke processen en systemen die daardoor onherstelbaar veranderd kunnen worden’, zegt senior wetenschapper David Santillo van de Science Unit van Greenpeace.

Geo-engineering is een soort knutselen met de natuur om het klimaat te beïnvloeden. Er zijn inmiddels wereldwijd honderden verschillende experimenten met uiteenlopende technieken, onder meer gefinancierd door bedrijven als ExxonMobil, United Airlines en Microsoft. Zoutdeeltjes worden in wolken gespoten om ze witter te maken, zodat ze meer zonnestralen terugkaatsen. Ook het ‘vulkaaneffect’ is populair: zwaveldeeltjes de lucht inschieten die een soort zonsverduistering veroorzaken, geïnspireerd door het koelend effect op de aarde van historische grote vulkaanuitbarstingen.

NIET EFFECTIEF EN KOSTBAAR

En dan is er het plan om een enorme parasol

de ruimte in te sturen die, vastgemaakt aan een asteroïde, zonnestraling tegenhoudt. Het zonnescher­m zou zo groot als Argentinië moeten zijn en minstens 2,5 miljoen ton wegen – te zwaar om de ruimte in te lanceren. Lange tijd werd dit als absurd afgedaan, maar met de toenemende wanhoop over het onvermogen van besluitvormers om de CO₂-uitstoot te verminderen, heeft dit idee toch voet aan de grond gekregen. Ook Nederland doet een duit in het zakje. Zo wil een Delfts bedrijf in de winter water van onder het noordpoolijs oppompen, bovenop aanbrengen en laten bevriezen, om zo de ijslaag weer dikker te maken.

Ook met het oceaanleven wordt driftig geëxperimenteerd. Een van de bekendste is *ocean fertilization*: het toevoegen van ijzer aan de oceanen als een soort kunstmest dat de groei van CO₂-absorberend plankton bevordert. Als plankton sterft, daalt een deel van die CO₂ mee naar de zeebodem. Hóeveel is onzeker, maar toch probeerden diverse bedrijven dit al commercieel uit te buiten en koolstofkredieten te verkopen voor elke ton ijzer die ze in de oceaan storten.

De boodschap die deze voorstellen uitzenden is: gaat u rustig slapen, wij fixen dit probleem. Een fijne boodschap voor mensen die hun levensstijl niet willen aanpassen, politici die geen lastige

” Het is een illusie dat we natuurlijke systemen zo kunnen manipuleren dat ze doen wat wij willen.

maatregelen willen nemen en bedrijven die geen CO₂ willen reduceren. Maar het is onzin, zegt David Santillo: ‘Geen enkel menselijk ingrijpen, anders dan het snel en drastisch verminderen van CO₂-uitstoot, kan de klimaatcrisis bezweren.’ Sowieso is tot nu toe elke poging om technologie in te zetten voor serieuze CO₂-reductie mislukt, van de afvang en opslag van CO₂ bij ‘klimaatvriendelijke’ kolencentrales (te duur en omstreden) tot de teelt en verbranding van biomassa, waarvoor 25-80% van ál het in cultuur gebrachte land nodig blijkt.

Ook de hoeveelheden CO₂ die geo-engineeringstechnieken kunnen besparen, zijn uiterst gering. Zo belooft een IJslands bedrijf dat zijn gigantische machine jaarlijks 36.000 ton CO₂ kan afvangen. Dat is slechts 1 miljoenste deel van de wereldwijde uitstoot. In de VS is een vergelijkbare centrale gebouwd, waarvan er wereldwijd drie p r kolencentrale nodig zijn om alle CO₂ af te vangen. Totale kosten: 15.000 miljard dollar.

GROTE RISICO’S

Intussen begeven steeds meer cowboys zich op de geo-engineeringmarkt. Zoals de startup uit Silicon Valley die ballonnen met zwaveldioxide (  la vulkaanuitstoot) in de stratosfeer loslaat en daarmee *cooling credits* verkoopt. Voor slechts   9,95 kun je 1 ton CO₂ per jaar besparen, beweert het bedrijfje; de klimaatcrisis gereduceerd tot verdienmodel. Ook Occidental Petroleum ziet wel brood in CO₂-uitstoot. De greenwashende olie­gigant noemt zichzelf *carbon manager*, bouwt aan een megamachine die CO₂ uit de lucht moet halen en sloot daarvoor al een deal met het staatsoliebedrijf van de Verenigde Arabische Emiraten.

Zelfs wetenschappers die vinden dat we geo-engineering moeten doorzetten, erkennen dat het riskant is om (alleen) op deze experimentele technologie te vertrouwen. Als het effect toch tegenvalt of de opschaling wil niet lukken, zitten we als ratten in de val. Want dan is de CO₂-uitstoot inmiddels te hoog opgelopen en kunnen we niet meer terug. Een initiatief van wetenschappers voor een overeenkomst om technieken die

de zonnestraling weerkaatsen (*solar radiation modification*, SRM) n t te gebruiken, is inmiddels getekend door ruim 500 collega’s. Zij vinden de risico’s onaanvaardbaar en eisen een verbod – ook omdat de techniek willekeurig kan worden ingezet, zonder enige afspraken of regelgeving en daarmee niet inclusief, eerlijk en effectief.

GREENPEACE-WETENSCHAPPERS IN VERZET

Dat is precies waarvoor Greenpeace zich al jarenlang sterk maakt. Onze Science Unit publiceerde al in 1999 een rapport over de risico’s van *ocean fertilization*, dat onder meer het mariene voedselweb kan veranderen. David Santillo zet zich sindsdien in mondiale overlegorganen zoals de London Convention in voor strenge regelgeving. ‘Laat me duidelijk zijn: Greenpeace is tégen dit geknutsel met de natuur, maar we zien dat dit zich ontwikkelt, dus we willen minimaal strikte onderzoeksregels.’ Met succes: *ocean fertilization* is nu alleen toegestaan voor zeer beperkte wetenschappelijke doelen.

Het grootste probleem is volgens David het uitgangspunt van al deze experimenten: ‘Ze veronderstellen dat we natuurlijke systemen zo kunnen manipuleren dat ze doen wat wij willen. Dat is een illusie. Juist wetenschappers moeten beseffen dat we nog heel veel n t weten. We kunnen onmogelijk de gevolgen overzien van geo-engineering en dus moet je dat vanuit wetenschappelijk oogpunt niet willen.’ Hij kreeg kortgeleden gelijk van onderzoekers van het KNMI en de TU Delft. Zij zagen dat stapelwolken al worden opgelost bij 15% zonsverduistering. Precies de zonsverduistering die de voorstanders van de ‘vulkaantechniek’ willen bereiken om zonlicht tegen te houden – terwijl stapelwolken juist zonlicht weerkaatsen!

De wetenschappers van Greenpeace beïnvloeden met hun gedegen analyses besluitvormers en blijven de discussie aangaan over de risico’s. ‘Een stille Greenpeace-campagne’, noemt David het lachend. Je hoort en ziet er weinig over, maar dit werk is uiterst belangrijk om de natuur te behoeden voor desastreus geknutsel. ■

GROEIENDE WEERSTAND TEGEN DIEPZEEMIJBOW



© Alexander Semenov

DIT KREGEN WE VOOR ELKAAR

Steun voor een verbod

Oostenrijk, Honduras, Guatemala, Malta en Tuvalu steunen nu een (tijdelijk) verbod op diepzeemijnbouw, wat het totaal vooralsnog op 32 landen brengt.

Gebrek aan regels verhindert diepzeemijnbouw

De Internationale Zeebodemautoriteit (ISA) boekt amper vooruitgang met regelgeving. Zonder die regels kan de commerciële diepzeemijnbouw niet van start. Goed nieuws is ook dat de ISA-topman, een uitgesproken voorstander van diepzeemijnbouw, is vervangen door een marien bioloog.

Dream on, mijnbouwbedrijf TMC

De ceo van The Metals Company (TMC) wringt zich in steeds meer bochten om zijn verwoestende diepzeelannen goed te praten. Nadat hij eerst het bestaan van diepzeedieren ontkende, beweert hij nu dat TMC ook zonder regelgeving met diepzeemijnbouw kan beginnen.

DIT STAAT ONS NOG TE DOEN

Meer landen overtuigen

Wat enorm zal helpen om meer voorstanders voor een (tijdelijk) verbod te krijgen, is de recente ontdekking dat mangaanknollen zuurstof produceren.

Gericht onderzoek doen

De Noorse regering krijgt (EU-)kritiek vanwege haar besluit om een deel van het noordpoolgebied open te stellen voor diepzeemijnbouw. Dankzij uw steun kan Greenpeace die kritiek onderbouwen door met haar schepen *Witness* en *Arctic Sunrise* de impact op walvissen en dolfijnen te onderzoeken.

Druk verder opvoeren

De ISA-lidstaten besluiten mogelijk in juli 2025 over de toekomst van de diepzee. Dat geeft ons tijd om de druk op landen en bedrijven verder op te voeren.

Teken de petitie tegen diepzeemijnbouw:
act.gp/diepzee



UW GROTE GIFT MAAKT HET VERSCHIL

Een grote gift betekent grote impact.

Als u mét Greenpeace die impact wilt maken en u kunt het missen, overweeg dan om u bij onze groeiende groep grote gevers te voegen. Samen pakken we de strijd groots aan, voor een stabiel klimaat, gezonde bossen en oceanen vol leven.

Voor Greenpeace zijn grote giften onmisbaar: we nemen immers geen geld aan van overheden en bedrijven.

Als u besluit om jaarlijks € 2.000 of meer te geven, krijgt u regelmatig updates van uw contactpersoon Desy Berndsen.

Zij beantwoordt al uw vragen en nodigt u uit voor bijzondere evenementen, zoals een kijkje in de keuken van onze actieloods, een ontmoeting met de crew van onze iconische schepen of een gesprek met een campagneleider.



Interesse? Neem dan contact op met Desy voor een vrijblijvend gesprek.

Desy Berndsen
06-42502666
desy.berndsen@greenpeace.org

Einde energiehonger AI nog niet in zicht

Kunstmatige intelligentie of AI (*artificial intelligence*) zoals het vaak genoemd wordt, is in allerlei vormen en toepassingen steeds meer een onderdeel van ons dagelijks leven, met ChatGPT als een van de bekendste tools. Minder bekend is dat AI enorme hoeveelheden energie en water slurpt. Vraagt u iets aan ChatGPT, dan kost het antwoord zo'n tien keer zoveel energie als een gewone zoekopdracht via Google.



ALEX DE VRIES

Onderzoeker aan de VU Amsterdam en oprichter van digiconomist.net

OpenAI, het bedrijf achter ChatGPT, lobbyt bij de Amerikaanse overheid voor de bouw van vijf tot zeven enorme datacentra in verschillende regio's van de Verenigde Staten. Het totale stroomverbruik van deze datacentra kan al snel oplopen tot twee- of zelfs driemaal het totale Nederlandse stroomverbruik. Zelfs binnen de VS zouden ze verantwoordelijk kunnen worden voor ruim 7% van het totale stroomverbruik. De oproep van OpenAI is de recentste ontwikkeling in de onstilbare honger naar energie die in de techwereld ontstaan is als gevolg van de AI-gekte. Sam Altman, de ceo van OpenAI, waarschuwde eerder al dat de ontwikkeling van AI vraagt om een doorbraak in energieopwekking, zodat er ook in de toekomst voldoende energie is voor AI. Inmiddels waarschuwt Altman dat, als investeringen in de noodzakelijke energie-infrastructuur uitblijven, AI een schaars goed wordt waarover zelfs oorlog gevoerd kan worden. AI zou dan mogelijk alleen nog toegankelijk zijn voor de rijken. De uitspraken van Altman maken in ieder geval duidelijk dat de energienood in de techwereld hoog is. Dat werd ook nog eens bevestigd door de Amerikaanse vermogensbeheerder BlackRock en Microsoft,

die samen \$ 30 miljard willen ophalen voor een nieuw investeringsfonds om datacentra te bouwen en daarmee naar eigen zeggen aan de groeiende vraag te voldoen. Dit bedrag kan oplopen tot \$ 100 miljard, evenveel als rijke landen jaarlijks in het Green Climate Fund voor armere landen zouden storten (en dat slechts deels deden). Nota bene Microsoft meldde onlangs nog dat zijn CO₂-emissies met 30% zijn gestegen ten opzichte van 2020 als gevolg van investeringen in AI. Bij concurrent Google liep dat zelfs op tot bijna 50%. Gezien de investeringsplannen van de internetgiganten zal deze trend niet snel keren.

De voornaamste reden voor deze ongekende groei is dat bij AI het 'groter is beter'-principe leidend is. Grotere modellen presteren beter, maar vereisen ook meer rekenkracht en natuurlijke hulpmiddelen (niet alleen energie, maar ook grote hoeveelheden koelwater voor de servers). Dat is fundamenteel moeilijk te verenigen met de duurzaamheidsambities van techgiganten. Het enige dat zij hier tegenover zetten, is de belofte dat AI in de toekomst zal bijdragen aan een betere wereld. Dat zijn vooral holle woorden van bedrijven die momenteel hun precieze milieukosten voor AI niet inzichtelijk maken. Twee jaar geleden gaf Google nog aan welk deel van zijn totale stroomverbruik gelinkt was aan AI, maar in het recentste Environmental Report ontbreekt dat. Aangezien de nieuwe Europese AI-wet dit soort rapportages ook niet afdwingt, lijkt het onwaarschijnlijk dat u als consument binnenkort meer inzicht krijgt in het energiegebruik van AI. Wat wel vast lijkt te staan: deze energiehonger zal voorlopig flink blijven groeien. ■

De energienood in de techwereld is hoog. En laat zich moeilijk verenigen met duurzaamheidsambities.

Kap de geldstroom naar ontbossing

Terwijl bossen verdwijnen en gemeenschappen hun leefomgeving verliezen, blijven banken zoals Rabobank miljarden pompen in bedrijven die betrokken zijn bij natuurverwoesting. Ondanks nieuw leiderschap en mooie woorden, laat Rabobanks financiering nog steeds de kettingzagen ronken in de Amazone en andere Braziliaanse natuur. Dat moet veranderen.

.

DOOR **FEDDE WIERSMA**

Overal ter wereld hebben natuurbranden, uitdijende palmolieplantages en stervende bossen een enorme impact op lokale gemeenschappen en ecosystemen. Van Sumatraanse buffelhouders tot Ethiopische koffieboeren en van Filipijnse vissers tot inheemse groepen in de Verenigde Staten en Brazilië, allemaal staan zij voor ongekende uitdagingen die hun inkomstenbron, voedselvoorziening en leefwijze bedreigen.

In de Amazone zijn de gevolgen pijnlijk zichtbaar. Kolkende rook, felle vlammen en uitgestrekte weilanden waar eens eeuwenoude bossen stonden. Achter deze vernietiging die we met het blote oog kunnen waarnemen, schuilt een kracht die minder zichtbaar is: de duizelingwekkende geldstromen die al deze ellende mogelijk maken. Terwijl de camera's gericht staan op de vlammen, blijven de financiële instellingen meestal buiten beeld.

Dankzij uw steun komt Greenpeace al decennialang in actie tegen zowel de uitvoerders als de geldverstrekkers van natuurvernietiging. In de jaren 80 en 90 richtten milieuorganisaties met succes hun pijlen op de Wereldbank, die werd gedwongen haar financiering van milieuschadelijke projecten deels te herzien. Nu zetten we de schijnwerpers op banken als Rabobank, een financiële reus die zichzelf presenteert als een groene en duurzame bank, maar tegelijkertijd wereldwijd bedrijven financiert die betrokken zijn bij de vernietiging van bossen, ecosystemen en biodiversiteit.

NIEUWE ONTHULLINGEN OVER RABOBANK

Een nieuw rapport van onderzoeksbureau Profundo onthult dat Rabobank, onder leiding van de nieuwe ceo Stefaan Decraene, in 2023 opnieuw aanzienlijk heeft bijgedragen aan de verwoesting van het Braziliaanse regenwoud en andere natuurgebieden. Volgens het rapport uit oktober 2024 kan de bank met haar financiële dienstverlening in verband worden gebracht met 17.200 hectare ontbossing in Brazilië, gelijk aan de oppervlakte van Texel. De milieu-, klimaat- en gezondheidsschade die daarmee gepaard gaat, wordt geschat op maar liefst € 3,9 miljard. Nu is Rabobank niet de enige speler in de keten die profiteert van deze geldstroom. Ook vlees- en soja-boeren, vleesverwerkers en bijvoorbeeld supermarkten profiteren. Via een verdeelsleutel kan Rabobank direct verantwoordelijk worden gehouden voor € 515 miljoen van deze schade, alleen al in 2023.

Deze cijfers zijn onderdeel van een alarmerend patroon. Van 2020 tot en met 2023 komt het totale schadebedrag dat gekoppeld kan worden aan de schadelijke geldstromen van Rabobank uit op € 10 miljard. Maar het is niet de bank die hiervoor opdraait. Terwijl Rabobank in 2023 € 101 miljoen winst behaalde op leningen aan sectoren met een hoog ontbossingsrisico, wordt de schade aan klimaat, natuur en gezondheid afgewenteld op de samenleving.

HET ZICHTBARE VERSUS HET ONZICHTBARE

Rabobank, maar ook bijvoorbeeld BNP Paribas, Santander en Deutsche Bank leverden de miljardenleningen die de

© Marizilda Cruppe / Greenpeace

ENORME GELD-STROMEN ZIJN DE RUGGENGRAAT VAN VEEL NATUUR-VERNIETIGING

motor zijn achter de verwoestende praktijken van bedrijven als het Braziliaanse JBS, 's werelds grootste vleesbedrijf, sojamultinational Cargill en palmolieconglomeraat Sinar Mas. Stuk voor stuk bedrijven die herhaaldelijk in verband zijn gebracht met ontbossing en andere milieu- en mensenrechtenschendingen. Volgens een recent rapport van Greenpeace (i.s.m. Milieudefensie en Harvest) leenden Europese banken sinds 2015 bijna € 256 miljard uit aan bedrijven in sectoren zoals soja, palmolie en vee. Sectoren die verantwoordelijk zijn voor de wereldwijde vernietiging van regenwouden, savannes en andere kwetsbare natuurgebieden.

Deze enorme geldstromen zijn vaak verborgen in complexe financiële transacties, maar vormen de ruggengraat van veel natuurvernietiging. 'De beelden van brandende bossen en gekapte bomen zijn de zichtbare kant van het probleem', benadrukt Greenpeace-campagneleider Sigrid Deters. 'Maar zonder de financiële steun van banken zou dit niet mogelijk zijn. Het is de financiering die de landbouwmachines laat draaien en de kettingzagen laat ronken.'

EUROPESE BANKEN EN HUN ROL IN NATUURVERNIETIGING

De Europese Bossenwet ligt al klaar om ontbossing te verbieden voor producten zoals soja en palmolie. 'Het is een flinke teleurstelling dat de invoering van deze wet waarschijnlijk een jaar wordt uitgesteld', zegt Sigrid. 'Maar in de tussentijd gaat Greenpeace volop campagne voeren om ook de geldstromen naar ontbossing te stoppen. De Europese Unie moet ook de financiering van bedrijven die ontbossen verbieden.'

De Braziliaanse natuur lijdt ernstig onder de Europese honger naar grondstoffen. Grote delen van het Amazoneregenwoud worden gekapt om

ruimte te maken voor veeteelt, en de Cerrado, een van de meest biodiverse savanne-ecosystemen ter wereld, wordt iedere dag kleiner voor de productie van soja. Soja die uiteindelijk op de Europese markt terechtkomt als veevoer voor de intensieve veehouderij, een industrie die in Nederland nauw verbonden is met Rabobank. Sigrid: 'Al die uitbreidingen van sojavelden in Brazilië en van de vee-industrie in Nederland - waarvoor grote hoeveelheden soja nodig is - gebeurt met financiële steun van banken als Rabobank, die zichzelf ondertussen blijft profileren als een duurzame bank.'

RABOBANK FINANCIER VAN DESTRUCTIEVE LANDBOUW

Rabobank speelt een sleutelrol in de industriële landbouw en de daarmee gepaard gaande vernietiging van natuur. Ons rapport 'Bankrolling ecosystem destruction' legde begin dit jaar al bloot hoe Rabobank niet alleen in Nederland, maar wereldwijd actief betrokken is bij het financieren van bedrijven die grootschalige ontbossing en ecologische schade veroorzaken. U kon er al over lezen in de lente-editie van Greenpeace Magazine: tussen 2015 en 2021 was Rabobank de grootste Europese geldschietster van JBS en Sinar Mas, en ook Cargill kreeg honderden miljoenen aan leningen, ondanks de schandalen en rapporten die keer op keer aantonen dat deze bedrijven betrokken zijn bij ontbossing.

WERELDWIJDE VOORBEELDEN

Naast de ontbossing in de Amazone en andere Braziliaanse natuur zijn er wereldwijd talloze voorbeelden van natuurvernietiging die mede mogelijk wordt gemaakt door banken (zie kolom).

En dat is nog maar een kleine greep. In al die landen trekt Greenpeace, óók dankzij uw steun in Nederland, op met lokale gemeenschappen en andere organisaties om de geldverstrekkers verantwoordelijk te stellen. De voorbeelden laten volgens Sigrid zien hoe diep banken betrokken

KOLENMIJNEN IN AUSTRALIË

De Carmichael-kolenmijn in Australië is een van de grootste en meest controversiële kolenprojecten ter wereld. Dit project, gefinancierd door banken zoals de State Bank of India, vormt een indirecte en een directe bedreiging voor het Groot Barrièrerif. De opwarming door de enorme CO₂-uitstoot tast het koraalrif nog verder aan en de kolen worden ook nog eens dwars over het rif getransporteerd.

PALMOLIEPLANTAGES IN INDONESIË

In Indonesië wordt het regenwoud massaal gekapt voor palmolieplantages, wat leidt tot het verlies van leefgebieden van bedreigde diersoorten zoals de orang-oetan. Banken als HSBC en Deutsche Bank hebben deze industrie jarenlang gefinancierd, ondanks illegale houtkap en ernstige schade aan het milieu.

MIJNBOW IN DR CONGO

Mijnbouwbedrijven in de Democratische Republiek Congo die kobalt en koper winnen, zijn verantwoordelijk voor grootschalige vernietiging van bossen en vervuiling van rivieren. Financiële instellingen zoals Standard Chartered en BNP Paribas hebben deze destructieve industrie ondersteund.

OLIEPIJPLEIDING IN NORTH DAKOTA

De Dakota Access Pipeline in de Verenigde Staten heeft de rechten van inheemse volkeren geschonden en dreigt het drinkwater van de Standing Rock Sioux-stam te vervuilen. Banken zoals Wells Fargo en Citibank financierden dit project, ondanks felle protesten en juridische procedures.

© Eric De Mildt / Greenpeace



Activisten van Greenpeace installeerden eind september een negen meter hoge boomsculptuur voor het Europees Parlement in Brussel. We roepen de parlementsleden op om natuurbescherming centraal te stellen in de EU-plannen.

zijn bij de vernietiging van onze planeet.

DE NOODZAAK VAN RADICALE HERVORMINGEN

De campagne die we voeren tegen Rabobank onderstreept de dringende noodzaak om de financiële sector fundamenteel te hervormen.

'We kunnen de klimaat- en natuurr crisis niet oplossen zonder een radicale omslag in de manier waarop financiële instellingen opereren,' zegt Sigrid. 'Het feit dat Rabobank onder haar nieuwe ceo doorgaat met het financieren van destructieve activiteiten, laat zien dat vrijwillige beloftes en nieuwe gezichten aan de top niet voldoende zijn. Bedrijven en banken die jarenlang winst hebben gemaakt ten koste van het milieu, moeten nu verantwoordelijkheid nemen. We kunnen niet langer vertrouwen op zelfregulering. Wetgeving is noodzakelijk om banken zoals Rabobank te dwingen hun destructieve financieringspraktijken te beëindigen en actief bij te dragen aan een duurzame toekomst.'

WETGEVING IS NODIG

Tot nu toe heeft de financiële sector in Nederland en Europa een vrijbrief gekregen als het gaat om natuurverwoesting. Wel onderzoekt de Europese Unie of wetgeving voor de sector misschien toch noodzakelijk is. Onze onderzoeksrapporten over de desastreuze rol van financiële instellingen, die we mede dankzij uw steun kunnen maken, laten aan duidelijkheid niets te wensen over: natuurlijk is die wetgeving nodig.

Jarenlange beloftes en groene intenties van banken en bedrijven brengen volstrekt onvoldoende resultaat. 'We zullen ze moeten dwingen om ontbossing helemaal te weren uit hun financieringen,' zegt Sigrid. 'Als we de klimaat- en natuurr crisis serieus willen nemen, moeten we erkennen dat natuurvernietiging niet alleen plaatsvindt in onze bossen en natuur, maar ook in de directiekamers van financiële instellingen.' ■

TEKEN DE PETITIE

Wij vragen de Nederlandse regering om in de Europese Unie te pleiten voor een bossenwet voor banken. En aan de nieuwe ceo van Rabobank om zich publiekelijk uit te spreken vóór zo'n wet. Samen met u gaan we ervoor zorgen dat grote bedrijven en financiële instellingen niet langer kunnen profiteren van de verwoesting van bossen en regenwouden. Natuur, klimaat en mensen moeten centraal staan in onze handel, niet de winst van een handjevol bedrijven en banken.



act.gp/ontbossing



© Marten van Dijk / Greenpeace

GETUIGE OP ZEE

Het nieuwste actieschip van Greenpeace, de *Witness*.

De *Witness*, het kleinste en meest ecologische actieschip van Greenpeace, zeilt de wereld rond om onderzoek te doen en vreedzaam actie te voeren. Greenpeace Magazine sprak met vijf leden van haar internationale crew.

DOOR NELLIE WERNER

Met haar schepen kan Greenpeace op plekken komen die anders onzichtbaar blijven, en getuige zijn van misstanden die anders ongezien blijven. In september 2021 werd het nieuwste schip van Greenpeace, de *SY Witness*, te water gelaten. Het

zeilschip is uitgerust met zonnepanelen, windturbines en een geoptimaliseerd energiebeheersysteem. In de vorige editie van Greenpeace Magazine werd u uitgenodigd een vraag aan de crew van de *Witness* in te sturen. Wij kozen er vijf uit en legden die voor

aan bemanningsleden die afgelopen zomer met de *Witness* op de Noordelijke IJszee voeren. Vanaf het zeilschip deed Greenpeace daar onderzoek naar de gevolgen van diepzeemijnbouw voor de voedselgronden van walvissen.

” Op ruigere dagen houden we het heel eenvoudig en is de eetlust minder.

Kazimir Piek uit Zutphen:

Hoeveel mensen varen mee op het 22,5 meter lange schip?

Daniel Mares, schipper: ‘We hebben twaalf slaapplekken, kooien in scheepsjargon, aan boord en die zijn vaak allemaal bezet. Behalve het kernteam van schipper, stuurlieden, machinist en matroos, varen dikwijls ook anderen mee: een campagneleider, journalist, fotograaf, wetenschapper, lokale expert, stagiair of actievoerders.’ De Australiër raakte begin jaren 80 voor het eerst betrokken bij Greenpeace: ‘Nadat ik had geholpen bij de verbouwing mocht ik meevaren op het Greenpeace-schip Vega. Toen we de haven van Sydney uitzeilden, begon een van de crewleden zich ziek te voelen. Ze was nog nooit zeeziek geweest en begreep er niets van. Tot ze ontdekte dat ze zwanger was! Ze besloot van boord te gaan en ik mocht voor haar invallen. Sinds dat eerste avontuur vaar ik inmiddels al veertig jaar met Greenpeace-schepen.’

Barbara Zander uit Pijnacker:

Hoeveel tijd brengt de crew gemiddeld door op het schip?

‘Over het algemeen zijn we drie maanden op zee,’ vertelt de Britse stuurvrouw Charlotte Cumberich. ‘Sommigen van ons doen dit één keer, anderen twee keer per jaar. We kunnen dus wel een half jaar op zee doorbrengen!’ ‘Met de *Witness* was ik betrokken bij het documenteren van de schade die wordt aangericht door zalmkwekerijen in Patagonië. Daarna ben ik meegevaren naar het Amazonebekken, waar we in kaart brachten hoeveel schade een olielekage zou aanrichten, aan de hand van metingen van de oppervlaktestromingen.’

Theo van Berkum uit Oss:

Hoe wordt de *Witness* aangedreven?

Daniel: ‘Tijdens de meeste reizen konden we ongeveer 80% van de tijd zeilen. Natuurlijk hebben we wel deadlines en soms is er niet genoeg wind. Dan gebruiken we de dieselmotor.’

Owen Parsons uit Amsterdam:

Hoe koken jullie op zo’n klein schip bij ruwe zee?

‘We koken om de beurt en het kan best een uitdaging zijn als dingen gaan glijden,’ lacht stuurvrouw Hanna Jauhianen. ‘Ons fornuis heeft een zogenaamde cardanophanging, waardoor de pannen niet morsen. Maar de oven heeft dat niet. Een taart die ik voor de verjaardag van onze schipper had gemaakt, kreeg een kegelvorm toen het schip hevig overhelde. Op ruigere dagen houden we het daarom heel eenvoudig, dan is de eetlust ook minder. Maar als het weer beter is maken we vaak lekker eten en genieten daar samen van op het dek.’ Finse activist Hanna ging de eerste keer mee als hulpkok op een van de grotere schepen van Greenpeace. ‘Na twee keer meevaren als vrijwilliger werd ik aangenomen als matroos. De komst van de *Witness* inspireerde me om mijn Yachtmaster-certificaat te halen en stuurvrouw te worden.’

Ellen van den Bosch uit Oss:

Hoeveel water verbruiken jullie?

Machinist Erkut Ertürk: ‘We hebben ongeveer 3 m³ vers water aan boord, dat is genoeg voor twaalf mensen gedurende twee weken. Daarnaast hebben we een watermaker die zeewater omtovert in drinkwater, om de tanks bij te vullen op lange reizen. Iedereen aan boord moet op het waterverbruik letten en kort douchen.’ Als student aan de universiteit van Istanbul las Erkut een stukje in de krant over een Greenpeace-actie tegen de komst van een kerncentrale in Turkije. Hij meldde zich aan als vrijwilliger op de *Arctic Sunrise*, en zo begon een lange carrière als machinist op de Greenpeace-schepen.

Coosje Verkerk uit Amstelveen:

Wat maakt de *Witness* geschikt als actieschip?

‘De *Witness* is wat mij betreft het ideale formaat om als actieschip te dienen’, reageert stuurman Simon van Dam, een Nederlander. ‘Ze kan lange perioden op zee blijven en heeft een ophaalbare kiel, waardoor ze in ondiep water kan varen waar grotere schepen niet kunnen komen.’ Daarnaast kan de *Witness* met haar versterkte boeg naar de poolgebieden varen. Simon voer al op het zeilschip voordat ze eigendom werd van Greenpeace. ‘Mijn droom is uitgekomen. Toen ik hoorde dat ze naar Greenpeace ging, bood ik mijn hulp aan omdat ik alle systemen kende. Ik werd aangenomen als stuurman.’ Schipper Daniel: ‘We ondersteunen gemeenschappen over de hele wereld in hun strijd voor een betere toekomst. Het is een groot voorrecht om je vaardigheden te mogen gebruiken om iets te doen dat zo waardevol is.’ Zijn crew is het daar roerend mee eens. ■



Hilde Anna de Vries van Greenpeace overhandigt de visie aan Tweede Kamerleden op 8 oktober.

TOEKOMSTVISIE VOOR DE LANDBOUW

Verandering in de landbouw is urgent en noodzakelijk - zelfs dit kabinet kan er niet meer omheen. Ecologische landbouw biedt de nieuwe landbouwminister een uitweg. Dit model is dier- en natuurvriendelijk en kan financieel heel aantrekkelijk zijn voor boeren. In oktober presenteerde Greenpeace een toekomstvisie aan Tweede

Kamerleden met een hoopvol beeld van de landbouw volgens ecologische principes, zoals die er in 2040 kan uitzien als de overheid nú aan de slag gaat.

Greenpeace wil met deze visie zowel boeren de hand reiken als politici inspireren om de huidige impasse in het landbouwbeleid te doorbreken.

NATUURZAAK VAN START

Greenpeace is een rechtszaak gestart, samen met bijna 8.000 medestanders. We eisen dat de overheid de stikstofneerslag op de meest kwetsbare natuur snel en drastisch naar beneden brengt. En dat moet ze uiterlijk doen vóór de deadlines van 2025 en 2030 die ecologen vaststelden. De eerste zitting was op 12 november, maar u kunt nog steeds medestander worden via act.gp/natuurzaak-gpm

107.460

bezorgde mensen tekenden voor een rechtvaardige omslag naar ecologische landbouw en minder stikstofuitstoot. Die petitie van onze supporters overhandigden we tegelijk met de toekomstvisie aan de Tweede Kamerleden. Bent u een van die ruim honderdduizend ondertekenaars? Veel dank!

Actie!



GREENPEACE OPENT OEKRAÏENS KANTOOR

Greenpeace-collega's staan op de brug naar het eiland Trukhaniv in het centrum van Kiev met een spandoek waarop staat: Groene wederopbouw voor Oekraïne. Zo laten ze begin september, na ruim twee jaar Greenpeace-werk in het land, zien dat Greenpeace Oekraïne van start gaat.



METHAAN KOOKT HET KLIMAAT

Klimmers van Greenpeace hingen in oktober een spandoek van 160 m² aan een fabriek van zuivelgigant Fonterra in Hamilton, Nieuw-Zeeland, met de tekst 'Methaan kookt het klimaat'. Het is een van de vele acties die we wereldwijd voerden op 10 oktober, onze actiedag tegen klimaatvervuiling door de vee-industrie.



STICKERS OP DOVE-PRODUCTEN

Vrijwilligers van Greenpeace in het Britse Nottingham bezochten deze zomer cosmeticawinkels Boots en Superdrug om stickers te plakken op plastic flesjes van Dove: 'Stop de plasticvervuiling van Dove'. Dove-eigenaar Unilever is een van 's werelds grootste plasticvervuilers.

IN DE KNEL DOOR STIKSTOF



© Edwin Giesbers

Het wordt steeds stiller in de Nederlandse natuur. Niet alleen bosvogels, dagvlinders en insecten zijn de dupe van de hoge stikstofneerslag, ook onze inheemse reptielen hebben er last van.

De *levendbarende hagedis* is een kleine hagedissensoort die voorkomt op de hoge zandgronden in het oosten en midden van Nederland, in Zuid-Limburg, op de Zeeuwse

eilanden en op Terschelling. Bijzonder aan deze hagedis, zoals de naam al zegt, is de manier waarop de jonge dieren geboren worden. De eieren worden in het lichaam van het moederdier uitgebroed, waarna ze de babyreptielen net zoals zoogdieren baart.

Al jaren is de stikstofneerslag in Nederland veel te hoog. Dit leidt tot verzuring van de bodem in leefgebieden die belangrijk zijn voor reptielen,

zoals heide, hoogveen, open bossen en duinen. Daarnaast groeien hun leefgebieden dicht met bramen, brandnetels en grassen, die het juist goed doen op stikstof. De levendbarende hagedis is afhankelijk van open gebieden met veel zonplekken om te kunnen overleven en komt hierdoor in de knel. De soort staat inmiddels op de rode lijst van bedreigde soorten in Nederland.

Uit onderzoek blijkt dat de maatregelen die de overheid sinds het begin van de stikstofcrisis heeft genomen, bijna niets opleveren. Dankzij uw steun konden we in 2023 een rechtszaak starten tegen de overheid, om af te dwingen dat er veel meer en veel sneller maatregelen worden genomen om de meest kwetsbare natuur in Nederland te redden. ■



© Esmee Bos / Greenpeace

KLM vliegt vier keer per dag van Schiphol naar Brussel. We kunnen zulke korte vluchten makkelijk missen, want er gaat ook een trein. En de meeste mensen reizen liever zonder het klimaat te vernielen. Dus roepen we de luchtvaartmaatschappij samen met u op: stop met die korte vluchten!

Met uw stem laten we KLM weten dat we échte actie verwachten van deze grote vervuiler, in plaats van groene sprookjes. We gaan in gesprek, overhandigen petities, doen onderzoek en voeren actie. Zo dwingen we samen met u verandering af.

Teken de petitie:
act.gp/gpm-luchtvaart-petitie



© Herfst/winter 2024 Greenpeace Magazine
Stichting Greenpeace Nederland
Greenpeace Magazine verschijnt
3 keer per jaar.

Kom ook in actie met
Greenpeace via
greenpeace.nl/acties

ISSN: 0166-4506
Postadres:
Postbus 3946, 1001 AS Amsterdam

Voor administratieve vragen:
Supporter Care: 0800 422 33 44 (gratis)
of **greenpeace.nl/contact**
Rekeningnummer:
NL89 TRIO 0338 8885 00

Opmerkingen en suggesties over de inhoud
van Greenpeace Magazine kunt u sturen naar
redactie@greenpeace.nl

Redactie: Fedde Wiersma (hoofredactie),
Jacqueline Schuiling, Angèle Mann, Nellie Werner
Eindredactie: Jacqueline Schuiling

Art direction en vormgeving:
Jeen Berting
Drukwerkcoördinatie:
Yuri Gunther Moor

Volg Greenpeace op **greenpeace.nl**
X: @GreenpeaceNL
Facebook: Greenpeace Nederland
Instagram: @greenpeacenl
Threads: @greenpeacenl
LinkedIn: greenpeace-nederland

Greenpeace Magazine is gedrukt
op 100% hergebruikt en chloorvrij
gebleekt papier.



GREENPEACE